

ІСТОРИЧНІ ПЕРІОДИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ПРАВ ЛЮДИНИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

HISTORICAL PERIODS OF HUMAN RIGHTS APPEARANCE AND EVOLUTION: THE INTERNATIONAL LEGAL ASPECT

Мельник Н.В., к.ю.н.,

доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права
Львівський державний університет внутрішніх справ

Савайда О.І., к.ю.н., доцент,

доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права
Львівський державний університет внутрішніх справ

Здренник І.В., к.ю.н.,

доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права
Львівський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена дослідженню основних поколінь прав людини в міжнародному вимірі, які беруть свій початок ще з античних часів і формуються дотепер. Відповідно, метою статті є розгляд «трьох поколінь» прав людини, які в 1970-х рр. заснував чеський та французький юрист Карел Васак. Проаналізовано основні ідеї формування та розвитку інституту прав людини, які започаткували та розвинули філософи, мислителі, політики та імператори Давньої Греції та Риму. Визначено суть та розуміння поняття основних прав людини, беручи до уваги погляди мислителів античних часів і сучасних вітчизняних і зарубіжних вчених. Охарактеризовано основні теоретико-правові підходи до розкриття теоретичного змісту поняття «права людини». Опрацьовано основні міжнародно-правові акти, які присвячені правам людини в певних сферах, зокрема, проголошують основні громадянські, політичні, соціально-економічні та культурні права і тим самим встановлюють певні стандарти та ідеали, яких потрібно дотримуватись всім країнам світу. Зазначено, що перше покоління прав людини включає особисті (громадянські) і політичні права; друге покоління – соціально-економічні та культурні права людини; відповідно, третє покоління називається колективним чи солідарним, оскільки, обумовлене розвитком перших двох поколінь прав людини та суспільства загалом. З'ясовано на якому етапі становлення та розвитку знаходиться четверте покоління прав людини. Саме цей період прав людини в різних сферах свого існування на сучасному етапі суспільного та правового розвитку набуває щораз більше критики та дискусій з боку людства. Йдеться про перелік новітніх людських прав, зокрема, право на евтаназію, зміну статі, клонування, одностатеві шлюби і т. д. Беручи до уваги перелік прав четвертого покоління, які є зазначені в науковій праці, вітчизняні та зарубіжні вчені поділяють їх на соматичні права та права пов'язані із розвитком цифрових технологій. Теоретико-методологічну основу даного дослідження становить історико-правовий, порівняльний та структурно-функціональний методи.

Ключові слова: права людини, природне право, позитивне право, свобода прав людини, покоління прав людини, держава, суспільство, демократія, справедливість.

The paper studied the main generations of human rights in the global dimension, which has their origin since ancient times and is being formed until now. Therefore, the study objective is to consider the «three generations» of human rights, founded in the 1970s by the Czech and French lawyer Karel Vasak. Further, the article analyzed the main ideas of the human rights institution development, which were initiated and developed by philosophers, thinkers, politicians and emperors of Ancient Greece and Rome. Additionally, the authors determined the essence and understanding of the basic human rights concept taking into account the views of ancient scholars, modern domestic and foreign scientists. Besides, researchers characterized the main theoretical and legal approaches to the disclosure of the concept of «human rights».

Moreover, the report elaborated on basic international legal acts, which are dedicated to human rights in certain areas, in particular, they declare basic civil, political, socio-economic and cultural rights and thereby establish certain standards and ideals that all countries of the world must adhere to. The paper stated that the first generation of human rights includes personal (civil) and political rights; the second generation – socio-economic and cultural human rights; accordingly, the third generation is called collective or solidarity because it is due to the development of the first two generations of human rights and society in general. Also, the investigation clarified at what stage of formation and development the fourth generation of human rights is. Precisely this period of human rights is increasingly criticized and debated by mankind. It is about the list of the latest human rights, in particular, the right to euthanasia, sex change, cloning, same-sex marriage, etc. Taking into account the list of fourth-generation rights, which are specified in the scientific work, domestic and foreign scientists divide them into somatic rights and rights related to digital technologies development. The study used historical-legal, comparative and structural-functional methods.

Key words: human rights, Natural law, Positive law, freedom of human rights, generation of human rights, state, society, democracy, justice.

Постановка проблеми. На початку XXI ст. відбулися значні зміни в суспільному та науковому житті людства, які відзначені, зокрема, науковими досягненнями в галузі медицини, біології, генетики, комп'ютерних технологій, техніки і т. д. Внаслідок історичних особливостей розвитку інституту «права людини» різні категорії прав з'явилися поступово. Завдяки цьому в людини збільшилися можливості, які надають їй вільний вибір поведінки у застосуванні новітніх прав. Із розвитком медицини та технічного прогресу світ стає іншим, створює нові покоління людей, відповідно, і створюються додаткові права, які потребують постійного вдосконалення, систематизації, забезпечення та належного нормативного врегулювання на міжнародному і національному рівнях. Вважаємо за доцільне з теоретико-правових та історико-правових позицій розкрити існуючі три покоління та появу нового четвертого поко-

ління прав людини, виникнення якого зумовлене глобалізаційними викликами сьогодення. Зарубіжні та вітчизняні науковці дедалі частіше досліджують та систематизують права людини четвертого покоління, активно ведуть дискусії та критикують певні права з боку морально-релігійних та етичних позицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На міжнародному та національному рівні проблематика історико-теоретичного осмислення концепцій «права людини» та «покоління прав людини» досить ретельно висвітлена в наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: А. Шаварин, Д. Пуповац, Д. Шебаніц, М. Антонович, М. Кельман, М. Козюбра, М. Хвостова, О. Малоожон, С. Домарадзкий, Т. Котенко, Т. Кравченко, Т. Попович, Ю. Турянський та ін. Незважаючи на наявність численних праць провідних спеціалістів в сфері

прав людини, у правовій доктрині не чітко і не повністю розкрито основні періоди становлення і розвитку прав людини, оскільки, на сучасному етапі свого розвитку, четверте покоління прав людини не повністю визнане міжнародною спільнотою і знаходиться лише на шляху становлення та розвитку і потребує належного нормативного регулювання на міжнародному і відповідно на національному рівнях окремих держав.

Метою статті є дослідження історичних періодів становлення і розвитку прав людини в міжнародному вимірі.

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх століть багатьма вченими розглядалась еволюція поняття прав людини. Історичний генезис розвитку прав людини бере свій початок з античних часів. Саме в Стародавній Греції, а згодом у Римі зародився та розпочався шлях розвитку ідей про природні права, формувались поняття свободи та рівності людини і громадянина, встановлювались взаємозв'язки між державою та людиною, а також державою та суспільством.

У контексті нашого дослідження варто зупинитись спершу на розгляді основних ідей формування та розвитку інституту прав людини, які започаткували та розвинули відомі філософи та мислителі цього періоду як Луцій Анней Сенека, Епіктет, Марк Аврелій Антонін, Марк Тулій Цицерон, Солон, Піфагор, Геракліт, Демокріт, Сократ, Платон, Арістотель, Епікур, Полібій та ін.

У своїй науковій праці «Становлення та розвиток прав людини в античні часи» вітчизняний дослідник Ю. Турянський [1, с. 41] зазначає, що давньоримський філософ Анней Сенека виходячи з природного права як загальнообов'язкового і рівного для всіх світового закону, послідовно відстоював ідею духовної свободи та рівності всіх людей; заперечував інститут рабства; всіх людей розглядав як суб'єкт права, оскільки це вільні та рівні істоти, незалежно від майнового стану та походження.

Розглядаючи філософські ідеї свободи та рівності давньогрецький філософ-стоїк Епіктет критикував рабство як аморальне і хибне явище, що суперечить природному праву; відстоював принцип «чого не бажаєш собі – не бажай іншим»; вважав, що пріоритетним для людини прагненням повинні стати моральне удосконалення, добро та справедливість як основні цінності для людини.

Римський імператор, філософ, представник пізнього стоїцизму Марк Аврелій Антонін спрямовував свою політику на допомогу дітям-сиротам, рабам, бідним та хворим; жертвував гроші на допомогу усім, хто потребував допомоги; наголошував на аксіологічних чеснотах людини, таких як добропорядність, доброчесність, піклування про інших людей для збереження загального блага. В цей історичний період змінились підходи до рабства та насилля щодо рабів, а їхнє вбивство визнали злочином завдяки цьому імператору.

Ще один давньоримський політичний діяч республіканського періоду Марк Тулій Цицерон осмислював поєднання «справедливої людини та справедливої держави»; сформував концепт принципу рівності закону для всіх; розглядав три форми правління: демократія – відображення свободи, що панує серед усіх громадян, а монархія та аристократія – вияв мудрого правління на противагу демократії, пояснюючи це тим, що досягти повної рівності між людьми у демократії практично нездійснене завдання, виокремлюючи це як ваду цієї форми правління; запропонував четверту форму правління – змішану, яка здатна опохити найкращі риси всіх зазначених форм; розглядав два види права: позитивне і природне [1, с. 42–43].

Афінський політик, законодавець Солон вельми чітко в своїх реформах відобразив наступне: знищив боргове рабство, як результат компромісу між знаттю та демосом; ввів в Афінах помірну цензову демократію; всі громадяни поліса рівною мірою мали перебувати під захистом закону та підкорятися його загальнообов'язковим нор-

мам; визнавав закон як вимогу правової рівності вільних громадян поліса.

Теоретичний аспект розроблення поняття «рівності», важливого для розуміння ролі права як рівної міри в регулюванні суспільних відносин почав давньогрецький філософ, релігійний та політичний діяч Піфагор. На його думку, ідеальна держава та, в якій панують справедливі закони; законслухняність була найвищою доброчинністю, а самі закони – найбільшою цінністю.

Згідно з вченням давньогрецького філософа Геракліта люди наділялись природним правом, яке мало божественне походження; держави і закони повинні слідувати логосу; єдиним джерелом людських законів є божественний закон, який ототожнюється з логосом, розумом та природою.

Слід зазначити, що перший, хто розглянув виникнення і становлення людини, людського роду та суспільства як частини природного процесу світового розвитку був давньогрецький філософ-матеріаліст Демокріт Абдерський. На його думку, суспільство – це сукупність індивідів, які об'єднуються на основі принципу, схожому з теорією суспільного договору. Інтереси держави він ставив вище інтересів громадян, тому індивід підпорядковується суспільству [2, с. 128].

Одним із засновників Західної філософії став давньогрецький філософ Сократ. На його думку, закони є основою поліса, а природне (або божественне) і писане право мають на меті одну і ту ж справедливість, яка не просто є критерієм законності, але по суті тотожна з нею. Вважав, що ідеальний устрій держави той, за якого панують справедливі за своєю природою закони. Слід зазначити, що філософ відстоював принцип індивідуальної свободи і автономії особи; зауважив, що кожна людина унікальна завдяки можливості особистої свободи; обмежував свободу законами природи, ігноруючи персоніфіковані божественні істоти.

Беззаперечно, в даному дослідженні варто згадати засновника філософської школи, давньогрецького мислителя Платона, який розвинув ідеї про справедливість, рівність та чесноти. В свою чергу, філософ трактував справедливість як «належну міру», тобто певну рівність в процесі соціальної взаємодії; не передбачав поділу людей на вільних та рабів; вважав, що громадяни наділені політичними правами та рівноправні; визнавав рівність чоловіків та жінок, хоча жінок до управління державою не допускав.

Наступною визначною постаттю античних часів є давньогрецький науковець-енциклопедист, засновник класичної логіки – Арістотель, який розробив і визначив принцип формальної рівності. Рівність полягає в тому, що ні неможливі, ні заможні не мають ні в чому будь-яких переваг; верховна влада не зосереджена в руках тих чи інших, але і ті, і інші рівні. На його думку, держава є продуктом еволюції сім'ї та створюється для щасливого життя громадян цієї держави [2, с. 129].

Давньогрецький філософ-матеріаліст Епікур обстоював рабовласницьку демократію; вважав, що закони та держава існують не природно, а встановлені; зазначав, що головною метою державної влади і основою людського спілкування є забезпечення взаємної безпеки людей та подолання їхнього взаємного страху.

Потрібно зауважити, що останнім відомим мислителем Стародавньої Греції, який започаткував майбутню теорію поділу влади був Полібій. Філософ написав «Світову історію» в сорока книгах, де розвиток суспільства трактується як нескінчений рух по колу, у ході якого форми правління держав змінюють одна одну в рамках їхнього повного циклу. Вагомою ознакою для вчення мислителя була його велика повага до «добрих звичаїв та законів», заснована на безумовному пріоритеті природного права [2, с. 130].

Проведений історичний аналіз мислителів Давньої Греції та Риму дозволяє нам з'ясувати, що перші теоретичні розробки та законодавчо закріплені положення права сягають античних часів. Відтоді було сформоване бачення про політичні права, демократію, законотворчість та особисту відповідальність громадян; започатковано основоположні поняття про справедливість, рівність та автономію. Своєрідний правовий статус мало населення полісів, яке поділялося на різні соціальні та етнічні групи. Звичайно, що нерівність була нормою і пріоритет надавався полісу або державі, що законодавчо закріплювалося. Слід зауважити, що в Стародавній Греції і в Стародавньому Римі існували певні індивідуальні права громадян, наприклад, право приватної власності, право слова, брати участь в народних зборах, право обіймати посади і т. д. Неодмінно слід зазначити, що рабам свобода не належала і вони не були суб'єктами відносин в полісі.

З вищезазначеного ми розуміємо, що ідея прав людини виникла як моральна філософсько-правова категорія, яка має багатовікову історію. Ідея сформулювати основні права виникла з потреби захистити людину від втручання державної влади. Спочатку зосереджено увагу на тих правах, які зобов'язують державу утримуватися від втручання в свободу життєдіяльності людини, тому права цієї категорії ще називають фундаментальними свободами [3, с. 137].

На початку ХХ ст. після Першої світової війни і утворення Ліги Націй та Міжнародної організації праці, саме права людини стають предметом міжнародно-правового регулювання, а питання захисту прав людини виходять за національні межі та стають об'єктом регулювання міжнародного права [4, с. 15]. Суцільне нехтування правами людини в період війни виявило неспроможність окремих держав та й міжнародних структур стати на їхній захист. Відтак, у 1945 р. створено глобальну міжнародну організацію – Організацію Об'єднаних Націй (далі – ООН), однією з основних цілей якої є утвердження віри в основні права людини, у гідність та цінність кожної людської особистості [3, с. 138]. Тоді, 10 грудня 1948 року у Парижі Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй ухвалила Загальну декларацію прав людини (далі – Декларація). В свою чергу, це перший документ універсального характеру, який на міжнародному рівні проголосив основні громадянські, політичні, соціально-економічні та культурні права і тим самим встановив стандарти та ідеали, яких і сьогодні прагнуть дотримуватись всі країни світу [4, с. 15].

За своєю природою Загальна декларація прав людини не є зобов'язальним міжнародно-правовим актом, тому в 1966 р. ухвалено два пакти, які розвинули положення Декларації, а саме Міжнародний пакт про громадянські й політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права. Потім їх доповнили Факультативним протоколом до Міжнародного пакту про громадянські й політичні права (1966 р.) та Другим Факультативним протоколом до Міжнародного пакту про громадянські й політичні права (1989 р.). Вищезазначені три міжнародно-правові документи утворюють Міжнародний Білль про права людини, що складає основу міжнародно-правового захисту прав людини на універсальному рівні. В свою чергу, Міжнародні пакти, на відміну від Загальної декларації прав людини, є міжнародно-правовими договорами зобов'язувального змісту [3, с. 139].

Беззаперечно, що перші юридичні акти в галузі прав людини ухвалюють в багатьох країнах Європи та США, серед них виокремлюємо: Велику Хартію вольностей (Magna Carta, 1215 р.), Хабеас Корпус Акт (Habeas Corpus Act, 1679 р.), англійський Білль про права (English Bill of Rights, 1689 р.). Згодом, приймають та ухвалюють багато міжнародних актів, які присвячені правам людини в певних сферах, серед яких є: Конвенція про захист прав та основоположних свобод (т. зв. Європейська Конвенція

з прав людини 1950 р.), Конвенція про запобігання злочину геноциду й покарання за нього (1948 р.); Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.); Конвенція про припинення злочину апартеїду й покарання за нього (1973 р.); Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок (1979 р.); Конвенція проти катувань й інших жорстоких нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання (1984 р.); Конвенція про права дитини (1989 р.); Американська конвенція прав людини (1969 р.); Африканська хартія прав людини та народів (1981 р.); Арабська хартія прав людини (2004 р.).

Аналізуючи міжнародно-правові документи, потрібно звернути увагу на численні наукові праці дослідників, які з власної точки зору трактують пояснення щодо концепції прав людини. Як зазначає вітчизняна дослідниця М. Антонович [5, с. 9] у своїй науковій праці «Еволюція поняття прав людини та проблема їх класифікації», що під правами слід розуміти певні можливості людини, необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, які об'єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути загальними та рівними для всіх людей; можливості вибору особою певної поведінки для забезпечення свого нормального існування та розвитку, закріплені в законах та інших правових актах держави і міжнародних документах, обумовлені рівнем економічного, соціального, духовного і культурного розвитку суспільства. Слід відзначити, що англійський термін «human rights (права людини)» було вперше вжито у 1942 р., коли 26 держав-союзниць у Декларації Об'єднаних Націй висловили своє тверде переконання в тому, що повна перемога над ворогами є дуже важливою для захисту життя, свободи, незалежності та релігійної свободи, а також для забезпечення прав людини і справедливості як на власній території, так і на інших територіях [5, с. 12].

У контексті нашого дослідження варто розглянути основні підходи до розкриття теоретичного змісту поняття «права людини», процес практичного осмислення якого триває і досі. Одним із прихильників широкого розуміння цієї сфери є М. Козюбра, який зазначає, що існують два протилежних за своєю сутністю підходи – природно-правовий та позитивістський. Прихильники природно-правового підходу вважають, що права людини належать їй від природи, вони є невідчужувані, невіддільні від неї; людину не можна позбавити її прав, оскільки вони становлять елементарні передумови гідного людського існування. За позитивістського підходу творцем прав людини є держава. Відповідно до цього підходу, права людини – це лише ті можливості людини, які надає їй держава, через їхнє закріплення в джерелах позитивного права. Беручи до уваги існуючі підходи, професор М. Козюбра вважає, що права людини – це блага й умови життя, яких людина потребує для гідного існування, що визнані світовою спільнотою та задоволення яких людина може домагатися від держави [3, с. 136].

Слід зазначити, що останніми десятиліттями, вітчизняними та зарубіжними науковими дослідниками розглядалися та визначалися основні періоди становлення і розвитку прав людини. Найбільш популярною та визнаною в міжнародній практиці є три покоління прав, які в 1970-х рр. заснував чеський та французький юрист Карел Васак. Запропонована концепція була досить інклюзивною, повністю охопила діапазон існуючих прав людини та набула широкого міжнародного визнання [6, с. 424].

З огляду на це, перше покоління прав людини має вікову історію і бере свій початок з прийняття правового документу – Великої хартії вольностей або Магна Карта (лат. Magna Carta, 1297 р.) і включаючи такі визначні документи як Білль про права Сполучених Штатів (1791 р.) і Декларація прав людини і громадянина (1789 р.). До першого покоління прав людини ми відносимо особисті (гро-

мадянські) і політичні права. До них належить право на життя; право на свободу та безпеку особи; право громадянина на свободу думки, совісті та релігії; право на участь у здійсненні державних справ; рівність перед законом; право на гласний розгляд справи незалежним і неупередженим судом; право на свободу слова та ін. Права цього покоління є невідчужуваними від людини та виражають незалежність особистості від державної влади. Держава зобов'язана утримуватися від втручання у сфери, врегульовані цими правами [7, с. 58]. Як зазначено в Конституції України [8] «... всі люди є рівними та вільними у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є непорушними та не можуть бути скасовані». Однак свобода людини може мати необмежені кордони, людина може зловживати нею. Якщо всі люди є рівними та не потребують допомоги держави, то під час виникнення різного роду конфліктів кожна зі сторін буде наполягати на своїх правах, що робить неможливим прийняття справедливого рішення. Тому свобода людини повинна бути обмежена правовими рамками, які повинна встановлювати держава, яка буде регулювати межі реалізації прав людини та виконувати функцію розв'язання спорів. Разом з тим підкреслимо, що в Основному законі України [8] закріплено право на життя, право на повагу до гідності людини, право на свободу та особисту недоторканість, які повинні бути закріплені нормативно, адже тільки за наявності закріплення у відповідних правових нормах можемо говорити про юридичну підставу встановлення кореспондуючого обов'язку не порушувати ці права. В іншому разі, коли право на життя, право на свободу та особисту недоторканість, право на безпеку визнаватимуть лише природними правами, без їх подальшої юридичної об'єктивізації, вони будуть черговими декларативними правами, які внаслідок відсутності гарантій їх реалізації та охорони не зможуть бути повною мірою забезпечені силою державного примусу.

Друге покоління прав людини сформувалося на поч. XIX ст. у зв'язку зі змінами в економічній сфері окремих розвинених країн. Тому виникли соціально-економічні та культурні права людини, а саме право на працю, право на відпочинок, право на освіту, право на соціальне забезпечення, право на медичну допомогу, право на захист материнства й дитинства та ін. Це так звані позитивні права, для реалізації яких необхідна організуюча, плануюча та інші форми діяльності держави із забезпечення цих прав. Крім зазначених прав людини, законодавство України, зокрема, Основний Закон України, закріплює широкий перелік економічних, соціальних та культурних прав, наприклад, право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів (ст. 44); право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49); право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло (ст. 48) та ін.

Третє покоління прав людини обумовлено розвитком перших двох поколінь прав людини та суспільства загалом. Це покоління прав людини називається колективним чи солідарним. Тобто це не виокремлення нових прав людини, а реалізація особистих, політичних, соціальних, економічних та культурних прав сумісно, окремими групами. На підставі розвитку національно-визвольного руху країн, а також загострення глобальних світових проблем сформувався термін «права народів», до яких входять такі права, як: право на мир, право на безпеку, право на самовизначення народів, право на здорове навколишнє природне середовище та ін. Водночас реалізація колективних прав не повинна обмежувати права і свободи окремої особи. Права націй, права народів, права окремих соціальних груп не можуть мати привілеїв над правами окремих індивідів. Права третього покоління покликані подолати автономію окремих індивідів, що конкурують між собою і забезпечити соціальну солідарність, що дозволить людям

повністю розкрити свій потенціал за допомогою спільної участі в соціальному житті різних співтовариств до яких вони належать [7, с. 59].

Розглянувши теорію «трьох поколінь прав людини», вважаємо за доцільне розкрити появу четвертого покоління, пов'язаного з процесами демократизації; гуманізації; інформатизації; розвитком комп'ютерних технологій; проведенням певних досліджень в науці, медицині, біології, кібернетиці, космічній сфері [7, с. 59]. Разом з тим, відзначимо, що до переліку новітніх людських прав належать евтаназія; зміна статті, трансплантація органів; клонування; одностатеві шлюби; запліднення; незалежне від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами; доступ до Інтернету і т. д. [9, с. 41].

Концепція четвертого покоління прав людини знаходиться на сучасному етапі становлення та розвитку, оскільки дедалі більше вчених досліджують зазначені права, якими керується людство. Звичайно, що існують права, які заборонені нормами релігії та моралі, і відповідно, не знайшли своє правове закріплення в різних країнах світу. З огляду на це, проведено аналіз наукової літератури, яка дозволяє нам виокремити кілька ключових фактів, що стосуються «новітніх» прав четвертого покоління:

1. Щодо розгляду права на евтаназію, слід зазначити, що перша країна, яка легалізувала активну і пасивну евтаназію в Європі є Нідерланди. Активну форму евтаназії офіційно дозволено в таких країнах, як: Нідерланди, Люксембург, Бельгія, Швейцарія та деяких штатах США. Дозвіл на пасивну евтаназію, крім вже перелічених, надано в таких країнах, як Швеція, Ізраїль, Фінляндія [10, с. 20].

2. Першою країною Європейського Союзу, яка дозволила трансгендерам змінювати в офіційних документах стать без проведення операції, стала Німеччина [9, с. 43].

3. Розглядаючи право на клонування, найбільшим противником цього процесу є церква. Слід врахувати, що більшість європейських країн підписали Додатковий протокол про заборону клонування людини 1988 р. до Конвенції Ради Європи про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини 1997 р., норми якого прямо встановлюють заборону клонування [11, с. 269].

Зауважмо, що в 1995 р. папа Іоанн-Павло II виступив у Ватикані з одним із найсильніших засуджень абортів і евтаназії, зокрема, не раз наголошував на цілковитій неможливості втручання в акт божественного творіння, прийнявши сім нових смертних гріхів, серед яких є «маніпуляція на генному рівні» [7, с. 60].

В будь-якому разі беззаперечним залишається той факт, що визнання нових прав людини, розширення уже існуючого переліку – це одна із тенденцій трансформаційного процесу правового статусу особи, що продиктована вимогами та потребами сьогодення. Однак мало лише визнати ці права, важливо створити та забезпечити ефективні й дієві механізми їх реалізації [11, с. 270].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладане, слід звернути увагу на те, що виникнення і шлях розвитку прав людини та інституту прав людини загалом, тісно пов'язаний з історичними передумовами становлення права, існування та розвиток людини, які започаткували та розвинули видатні філософи та мислителі Давньої Греції та Риму. Протягом багатьох років, вітчизняні та зарубіжні вчені, у своїх наукових публікаціях висвітлювали власне бачення щодо концепції прав людини. Опрацювання численної кількості наукової літератури дозволило запропонувати коротке визначення прав людини. Відтак, «права людини» – це певні блага і умови життя людини, які необхідні для її гідного існування та розвитку; права, які належать їй від народження, є невідчужуваними та непорушними. Першим, хто запропонував концепцію «трьох поколінь прав людини» став чеський та французький правознавець Карел Васак. До першого покоління прав людини

відносимо громадянські і політичні права; до другого – соціальні, економічні і культурні права; третє покоління прав можемо назвати солідарними (колективними), тобто правами всього людства. Щодо четвертого покоління прав людини ми відносимо новітні права, що виникли внаслідок розвитку в галузі медицини, біології, техніки і т. д. Аналізуючи глобалізаційні процеси та виклики сьогодення щодо четвертого покоління прав людини:

1) потрібно зауважити, що окремі права людини перебувають в бурхливому обговоренні у вітчизняній та зарубіжній правовій доктрині;

2) необхідно визначити, які нові права ми готові сприйняти для нормального існування та розвитку люд-

ства, а які є потенційно небезпечні, що можуть завдати непоправну шкоду майбутнім поколінням та цивілізації в цілому;

3) існує потреба належного нормативного регулювання на міжнародному та національному рівнях.

Отже, враховуючи історико-правові погляди філософів античних часів та сучасні ідеї вітчизняних та зарубіжних вчених щодо зародження, формування та розвитку прав і свобод людини, вважаємо за необхідне в міжнародному і національному вимірах на законодавчому рівні врегулювати нормативно-правову базу щодо визнаних людством (з точки зору релігійних та моральних поглядів) новітніх прав людини четвертого покоління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Турянський Ю. І. Становлення та розвиток прав людини в античні часи. *Вісник національного університету «Львівська Політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. Т. 6. № 23. 2019. С. 39–44.
2. Котенко Т. В. Становлення прав та свобод людини у вченнях філософів Стародавньої Греції та Риму. *Альманах права*. Вип. 11. 2020. С. 127–133.
3. Барабаш Ю. Г., Бориславська О. М., Венгер В. М., Козюбра М. І., Мелешевич А. А. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. К.: Ваіте, 2021. 528 с.
4. Кравченко Т. А. Права людини як основний критерій легітимності державної влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 4. 2017. С. 13–17.
5. Антонович М. М. Еволюція поняття прав людини та проблема їх класифікації. *Наукові записки*. Серія: Політичні науки. Т. 45. 2005. С. 9–16.
6. Spasimir Domaradzki, Margaryta Khvostova, David Pupovac. Karel Vasak's Generations of Rights and the Contemporary Human Rights Discourse. *Human Rights Review*. 2019. S. 423–443. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/s12142-019-00565-x.pdf
7. Шабаніч Д. М. Сучасна проблематика теорії «поколінь прав людини» в умовах Європейської міждержавної інтеграції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 31. Том 1. 2015. С. 57–61.
8. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28.06.1996 із змінами. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
9. Малоожон О. І. Четверте покоління прав людини в контексті української сучасності. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 12. 2021. С. 41–44.
10. Дзєбчук А. В., Ігнатова А. В. Четверте покоління прав людини: проблемні аспекти впровадження окремих з них в Україні. *Молодий вчений*. 2019. № 11 (75). С. 19–23.
11. Попович Т., Шаварин А. Сутнісне наповнення четвертого покоління прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. № 12. 2019. С. 266–271.